

УТВЕРДЖУВАВ МОДЕРНИЙ ПІДХІД І ДУХОВНУ ГЛИБИНУ В УКРАЇНОЦЕНТРИЗМІ

Степан ПАВЛЮК

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0975-8099>

доктор історичних наук, професор,
академік НАН України,
директор Інституту народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: ina@mail.lviv.ua

Не кожна особистість, коли про неї мовиш слово, викликає хвилювання у сенсі збагнути повноту мисленнєвого простору і порушених глобальних проблем, які стосуються культури співіснування у суспільстві, як необхідний інструмент стабільного міжнародного буття. Мій колега, який до часу відійшов у вічність, Роман Кісь, дивував сучасників незбагненим стилем і пропонуваними ідеями для розуміння суті суспільного життя, в основі якого докладені людські взаємовідносини з різною амплітудою світосприйняття, беручи до уваги позитивні і негативні імпульси.

Романа Кіся можна окреслити як унікальний самородок, якби він не виховувався у високоінтелектуальній, інтелігентній родині, батько якого, Ярослав Кісь, здобув маєстат і визнання в усіх сферах тодішнього шляхетного Львова. Адже був семінаристом Духовної семінарії при Йосифі Сліпому, а далі, як досконалий дослідник середньовічного Львова, здобувши науковий ступінь доктора історичних наук, наукове звання професора Львівського університету ім. І. Франка, лекціями якого заслуховувалися студенти. І мені пощастило конспектувати лекції уславленого професора. Юне студентство пишалось, що їх навчав професор Кісь!

Неординарна життєва і творча біографія Романа Кіся, переплетена різними соціальними і побутовими колізіями уже від початку навчання на філологічному факультеті Львівського університету. Внутрішній протест проти радянського шаблону інтелектуального мислення, прокрустового ложа в думках, всесущого шаблону в поведінці, суспільної комуністичної ідіосинкразії занурювало молодого бунтаря у філософію соціокультурного буття, осмислення і потребу нового шляху, сенсу історичної парадигми історично утворених і соціопсихологічно зближених людських згромаджень.

Енергійний студент, уже почасти поет, гуртується у літературному середовищі, провідною постаттю якого був Григорій Чубай. Самовидавний літературний альманах «Скриня» відразу став відомий і кагебістським структурам, і, зрозуміло, що було організовано переслідування за авторами та збір на них компроматів з очевидною метою — арештом.

Творча багатогранність Романа проявилася у науковій царині, підготувавши кандидатську дисертацію «Сімейний побут гуцулів Українських Карпат», яку не міг захистити через уже радянсько-валуєвський циркуляр, виданий головою ВАКУ СРСР Кірілом

Угрюмовим «про заборону українською мовою (і національними теж) подавати до захисту дисертації. Тільки московською!» Реакція Романа не забарилася — він пише блискучого протестного листа-памфлета голові ВАКу, обсягом до ста сторінок, у якому ґрунтовно аргументує про здійснене державою насильство над національною культурою, наводячи цитати Леніна, у яких навіть той націоненавистник не дозволяв своїм посіпакам так жорстоко знущатися. Якось цей бунтарський лист потрапив і мені до рук (звичайно, що нелегально). Маючи портативну друкарську незареєстровану машинку, куплену з рук на базарі в Москві, разом з дружиною взялися тиражувати. Одна закладка на чотири примірники через один інтервал мала 75 сторінок (!). Цей політичний лист-протест з наближенням можна порівняти хіба що із книгою-протестом Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»».

Далі буде ще несподіваний крок Романа — перебереться на декілька років, не куди-небудь, а на Чукотку, для вивчення побуту місцевого оленярського населення. Але і це не вберегло дисидента від арешту.

Після повернення із самозаслання з Чукотки Роман влаштувався на «Молдвинзаводі» вантажником. Якось ми зустрілись, довго блукали вулицями і я захоплювався філософськи наповненими змістом задекларованими віршами. При цьому мій колега признався, що його «топчуть» слідчі структури з метою заґратувати, причепившись до нього за декілька пляшок вина, вилучених при обшуку, якими вантажників за нічну зміну, майже офіційно, дирекція винагороджувала. І все-таки впекли за ґрати на декілька років. І ще раз, зовсім невдовзі після повернення з ув'язнення, Романа Кіся затримують і заарештовують, начебто за відмову взяти участь у зборах офіцерів запасу.

Тернистим був шлях і після чергового ув'язнення — пристойного місця праці годі було напитати.

Якось так, що нам не вдалось зустрітись. Аж якось заходить до мене в кабінет професор Роман Кирчів і, попри все інше каже, що бачив безробітного Романа Кіся. Це ж жах якийсь, такий потужний інтелектуал не має робочого пристанівку? Моє прохання було до Романа Федоровича Кирчіва якомога швидше розшукати талановитого блуканця і запросити до мене. Сталося невдовзі, як професор Кирчів

Роман Кісь. Тут і далі світліни з приватного архіву Оксани Кісь

приходить з Романом Кісем. Думаю, що останнього здивувала моя несподівана пропозиція — написати заяву про прийняття його на посаду молодшого наукового співробітника у відділення етнології.

І так почалася творча епопея Романа Кіся, системна праця над упорядкуванням своїх бунтарських наукових ідей, які він раз по раз укладав у необхідні для суспільства монографії.

Не минуло й року, як Роман ошчасливив мене тисячсторінковим рукописом унікального дослідження — роздумів про політичну кончину Росії, як неприродного, агресивного і нелогічного утворення, єдиним державоутворюючим ресурсом якої був розбій, захоплення чужих територій, присвоєння багатств завойованих народів, живучи як паразити з нагробованого, проводячи безперервні війни, провокуючи їх тощо. Цей творчий доробок-успіх називався «Фінал Третього Риму». Сутужно з коштами на видавництво, але за пару місяців інтелектуальна цеглина — книга побачила світ.

Результат був несподіваний — найбільше зацікавленою цією працею виявилась Росія. Демократичні середовища Москви, Петербурга та інших міст бажали зустрічі з автором для предметних дискусій на російських майданчиках, але обійшлося без травм.

Соціокультурна тематика переважила класичну етнологію. Кіся вабило філософське, глобальне осмис-

лення етнічного процесу, соціополітичних реалій. За книгою «Шкіц з інтегральної етнокulturології» появиться «Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до теорії культурного релятивізму)», і одразу «Глобальне — національне — локальне (соціальна антропологія культурного простору)».

Стільки нових і обґрунтованих думок, виписаних у цих дослідженнях, спровокували у мені ідею — запропонувати Романові на базі цих інтелектуальних витворів сформувавши їх у синтез для захисту кандидатської, ба навіть докторської дисертації, чи то з етнології, чи то з філософії. З певним піднесенням переказав Кісєві цю пропозицію. Очікував схвалення, а отримав відмову з несподіваною мотивацією — за час вовтуження з дисертацією можу опрацювати ще якусь вагому культурологічну проблему. «Дисертація викраде у мене багато часу» — скаже він. Що й казати — позиція, яка вивершує особу понад колону науковою суєтною за вчені ранги. Попри те, Роман все ж шанував наукові звання.

Він розкошував у інтелектуальних товариствах, шанував вирозумілих співбесідників, розшукував

аудиторії слухачів, перевтілюючись в цікавого, зрозумілого лектора, не подібного самому собі як вченого, якого викладава стилістика була переповнена складними конструкціями, та ще й небуденними глибокими роздумами над глобальними соціокультурними питаннями.

Відчайдушний україноцентрист напад російської воєнщини на Україну, яка сподівалась віроломно підпорядкувати значну частину споконвіків українських територій, Роман Кіс відбивав, вибравши свою місію як інтелектуального волонтера. Напакувавши своїми працями наплічник, Роман на цілі тижні відправлявся на лінію фронту, підбадьорював захисників держави своїм оптимізмом. Не проминав у прифронтовій зоні і студентські аудиторії місцевих вузів.

Сковородинський стиль життя став притаманним Романові. Творча лабораторія, яка передбачає усамітнення, була вибрана і організована у спартанській невибагливій формі високо у Сколівських Карпатах біля легендарного джерела — місцини під горою Високий Верх на висоті понад тисячу метрів у сусідстві із селом Верхня Рожанка. Простенька колиба перевтілилася у більш надійний будиночок, у якому працювалося вченому і в зимові заметілі. Поруч дзюрчав струмок, який витікав з легендарної криниці «Писана криниця», пов'язаний з іменем Олекси Довбуша, з якої преславний бунтар втамовував спрагу. І ми всі, хто причащався цією холодною водицею, вірили в легенду, що появиться в горах ще один щасливець, сподвижник Довбуша, для остаточного визволення українського народу з неволі ненависних окупантів. Слава Богові — дочекались!

Дзюрчання джерела навіювали Романові і поетичний настрій, і густі думки із буття сучасності, які вклав у чергову книгу «Квадрига: Невипадкові думки з Високого Верху (філософський щоденник), Побіч рудого метелика (збірка поезій)».

Учений вклинювався в сучасне інтелектуальне поле зі своїм методологічним інструментарієм, навантажуючи дискурс назрілих проблем. Він звертається до колег зі своєю пропозицією, що «Подальше випрацювання методології всебічних досліджень реального сенсоутворювання та смислоруху, вимагає не тільки **СИНТЕЗУ РІЗНИХ ПІДХОДІВ: культурологічного, соціопсихологічного, персонологічного, психо-антропологічного**, а також тих підходів, що вироблені в *когнітивній ет-*

нолінгвістиці, етнографії спілкування, етносеміотиці, лінгвопрагматиці, у теорії дискурсу та теорії комунікативної поведінки. Такі інтегральні студії в ділянці культуротворення-сенсоутворення потребують щонайширших теренових досліджень сенсогенеруючих процесів у багатьох соціокультурних (лінгвокультурних) середовищах, стратумах, ситуативних контекстах тощо».

Розбурхана творча уява Романа Кіся системно вкладалася у політичному викладі. Наполегливо шукаючи технологію виходу держави на стабільні, некризові програми розвитку суспільства, дослідник пропонував стратегічні розв'язки через універсальні системотворчі компоненти. Наведу тільки одне міркування: «Справжня Нова епоха української культури (на власній новоурбаністичній основі окцидентального типу) — епоха, яка ще не роз-

почалася, буде започаткована якимись глибинно-парадигмальними зрушеннями в ново українському сенсоутворюванні. А це неможливо без одночасного відновлювання повноцінного українського культурно-інтерпретативного середовища в містах в усій необхідній поліфункціональності та полівалентності. Передумовою цього може стати стратегія цивілізаційно-культурної деколонізації урбанізму».

Українське суспільство збагатилося великою кількістю розумних думок Романа Кіся, викладених у десятих фундаментальних книгах, численних наукових статтях, кількох збірках поезій. Завчасу згасла свічка, якою наш сучасник — філософ, етнолог, етолінгвіст, етнокультуролог, публіцист, поет, Лауреат Державної премії ім. Колесси, насвічував цивілізаційний шлях українського люду.